

DIALEKTIKA, RETORIKA
ÉS JOGÁSZI ÉRVELÉS
A KLASSZIKUSOK NYOMÁN

FRIVALDSZKY JÁNOS – KÖNCZÖL MIKLÓS

PÁZMÁNY PRESS
Budapest 2015

Jelen publikáció a Lósy Imre Alapítvány a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karáért támogatásával jelent meg.

Lektorálta: Dr. Karácsony András, egyetemi tanár

© PPKE JÁK, 2015

ISSN 2062-0837
ISBN 978-963-308-262-1

Kiadja: Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kar
1088 Budapest, Szentkirályi u. 28–30.
www.jak.ppke.hu
Felelős kiadó: Dr. Varga Zs. András dékán

Tördelte: Könczöl Miklós
L^AT_EX 2_ε[pdfTeX] rendszeren, *Times* betűkkel

Nyomás: Mondat Kft.
www.mondat.hu

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	7
FRIVALDSZKY JÁNOS: Retorika, nyilvánosság és érvelés a polisz bíróságain	11
KÖNCZÖL MIKLÓS: Törvényhozás és retorika Platón <i>Törvényeiben</i>	31
KÖNCZÖL MIKLÓS: Méltányossági érvek a <i>Rétorikában</i>	47
KÖNCZÖL MIKLÓS: Az antik retorika és a jog narratív megközelítése	61
FRIVALDSZKY JÁNOS: Dialektika: rendszer és érvelés a római jogban	77
FRIVALDSZKY JÁNOS: A római jogászok dialektikájától a modern jogrendszerekig	99
FRIVALDSZKY JÁNOS: A glosszátorok és a kommentátorok jogászai érvelése	111
FRIVALDSZKY JÁNOS: Dialektika a klasszikus korban és korunkban: igazságra irányuló párbeszédes érvelés	157
A KÖTET TANULMÁNYAIRÓL	189

ELŐSZÓ

Kötetünk összeállítását az az öröndetes fejlemény tette szükségessé, hogy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara a 2015. őszi félévtől kezdődően „kötelezően választhatóként” bevezette a „Jogászai érvelés, jogi retorika” tantárgyat. Jóllehet a logika, retorika és az érvelélmélet, valamint ezek jogi alkalmazása területén is rendelkezésre áll korszerű magyar nyelvű szakirodalom, a kurzus oktatóiként föltétlenül szükségesnek láttuk, hogy saját szemléletünket – egyben a kettőnk megközelítése közti különbségeket – tükröző szövegeket is hozzáférhetővé tegyünk hallgatóink számára.

A kötetben szereplő – másutt már megjelent, a jelen alkalomra részben átdolgozott – tanulmányokat összeköti a közös tárgy és törekvés: a klasszikus retorikai-dialektikai hagyomány érthetővé és használhatóvá tétele. Valljuk, hogy e klasszikus érvelési hagyomány bemutatása nem csupán eszmetörténeti érdekességként szolgálhat, hanem napjainkban is nagy haszonnal alkalmazható a jogi érvelésben. A klasszikusok ugyanis olyan szemléletmódot és érvelési eszközöket hagyományoztak ránk, amelyek egyáltalán nem veszítették érvényüket, sőt alkalmazásuk különösen aktuális lehet korunkban mind a bírósági, mind a jogtudományi érvelésben. E közös látásmódon – és a magától értetődő formai egységesítésen – túlmenően viszont nem törekedtünk arra, hogy akár nézőpontunkat, akár állításainkat egymáshoz igazítsuk. Úgy gondoljuk, hogy ez a módszerek és vélemények pluralitásának bemutatása révén önmagában is tanulságos lehet olvasóink számára.

Könczöl Miklós három szövege a forrásolvasás felől jut el az elméleti kérdésekhez. A három közül kettő antik forrásokat, Platón és Arisztotelész írásait veszi alapul. Az első általában igyekszik hozzászólni a szakirodalom egy gyakorta tárgyalt kérdéséhez, ti. ahhoz, hogy Platón milyen véleménnyel volt a (jogi) retorikáról, illetve hogy ezzel kapcsolatos nézetei idővel megváltoztak-e. A tanulmány által kínált válasz mindkét részkérdésre negatív: a vizsgált források alapján Platón következetesnek látszik általában a retorika és különösen a jogi retorika elutasításában. Amit helyette kínál, az egyrészt a filozófiai igényű dialektika, másrészt a meggyőzés „államosítása”.

A második szöveg egy részproblémán, a méltányossági érvelésen keresztül mutatja be Arisztotelésznek a jogi okfejtés működésére vonatkozó elképzelését. A méltányosságnak a definícióval és végső soron a tényekkel, másfelől a szónoki jellemmel és ennek révén a stílussal való kapcsolatának fölismerése hozzásegít ahhoz, hogy túllépjünk – többek között – tény- és jogkérdések mechanikus szem-

beállításán, valamint hogy egységben lássuk a klasszikus retorikának a későbbi tankönyvirodalom által megkülönböztetett területeit.

A harmadikként szereplő szöveg nem szövegértelmezési kérdésekkel foglalkozik, hanem egy antik és egy modern megközelítés, az „ügyállások” tana és a jogi szemiotika közti kapcsolatra mutat rá. Az utóbbi területén folyó kutatások hívták föl a figyelmet az elbeszélés, a narratív szerkezetek fontosságára a jogi szövegekkel, azok létrehozásával és befogadásával kapcsolatban is. A tanulmány először ebből a szempontból értelmezi az ókori retorikai elemzés eszközeként szolgáló „ügyállásokat”, majd ugyancsak a narratívák működését vizsgálja egy római jogeset, a *causa Curiana* tudománytörténetében.

Frivaldszky János tanulmányaiban a görög, a római és a középkori filozófiai-jogászi dialektikus érvelést mutatja be. E szövegek célja az, hogy betekintést nyerjünk a jogi és a jogfilozófiai gondolkodás e klasszikus hagyományába azzal a céllal, hogy láthassuk, miképpen keresték e korban a gyakorlati igazságot, azaz az igazságos megoldást az egyes jogi kérdésekben. A jogász hivatása az, hogy az egyenlőt egyenlően, a különbözőt a különbözőség mértéke szerint kezelje. Csak-hogy ehhez tudni szükséges azt, hogy jogi szempontból mi azonos és mi különböző. Ehhez az ontológiai realizmus talaján kell állnunk, hogy a dolgokat azok lényegi természete szerint meg tudjuk határozni. Ebben segítségünkre lehetnek a dialektika módszerét alkalmazó klasszikusok, hiszen az ő szemléletmódjuk éppen ilyen volt. Ezért a kötetben olvasható szövegek nem pusztán bemutatják az említett (retorikai-)dialektikus jogászi érvelési módot, hanem alkalmazzák is körünk alapvető jogi problémáinak megoldására. Ez utóbbi törekvésben Aquinói Szent Tamás természetjogi módon megfogalmazott emberképéből és skolasztikus érvelési módjából indul ki a szerző.

A jogfilozófiai elemzések érvelésmódja e tanulmányokban Szent Tamás és a glosszátorok nyomán a dialektika jogfilozófiai eszközrendszerét veszi alapul.¹ Ez a valóságfeltárás gyakorlati filozófiai módja az ontológiai realizmus jegyében, ami ugyanakkor dialogikus érvelési módot is igényel a dolgok természetének minél pontosabb filozófiai és nyelvi megragadása végett. Mindenekelőtt meg kell tudnunk határozni azt, hogy mi jogászi, jogfilozófiai értelemben az „ember”, vagy éppen a „házasság” és a „család”. Erre nemigen vállalkoznak manapság jogászi körökben, hiszen ehhez a klasszikusok dialektikájához kellene fordulni, vallva azt, hogy létezik a dolgok filozófiai értelemben vett „természeti lényege”, amely a helyes működési módot ragadja meg. Ezekből ugyanis alapvető természetes jogok (jogalanyiség és a méltóság elismeréséhez, valamint az élethez való jog stb.), illetve természetjogi intézmények (házasság és a család) fakadnak.

¹ Aquinói Szent Tamás jogfilozófiai gondolkodásmódjában a dialektika középpontba állításának nagy hagyománya alakult ki már a nemzetközi szakirodalomban, különösen a latin gyökerű, s hagyományú országokban. Olyannyira, hogy egyenesen „dialektikus tomizmusról” is olvashatunk már a vonatkozó szakirodalomban. Ld. Elvio ANCONA: *Via Iudicii. Contributi tomistici alla metodologia del diritto*. Padova, CEDAM, 2012. 4–5.

Ezek abszolút természetjogi érvényességgel rendelkeznek, minthogy filozófiai-
lag igaz állításokként az apodiktikus érvelés jellemzi őket.

A föntieken túl is számos jogi kérdés merül fel nap mint nap, ahol szintén
szükség van a distinkciókkal élő fogalomrendező, s ugyanakkor dialogikus ér-
velésre, hogy ezek révén minél pontosabban meg tudjuk határozni, hogy jogi
értelemben természetük szerint mi miként tekintendő, s így jogilag miként ke-
zelendő. Itt már egyre inkább megjelennek a „valószínűleg igaz” állítások, s így
a dialektikus szillogizmusok, amelyek egyre inkább igénylik a meggyőző dialo-
gikus érvelést, sőt adott esetben, ha „kifelé való érvelésről” van szó, a retorikai
eszköztárat is.

Budapest, 2015. október 30.

A szerzők